

O‘QUVCHILARGA JO‘G‘ROFIYA MAYDONCHASI, TIRIK TABIAT
BURCHAGI, O‘QUV TAJRIBA UCHASTKASI HAQIDA MA’LUMOT BERISH

Elmurodova Inoyat Abdumutalibovna

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti

"Boshlang‘ich ta‘lim metodikasi" kafedrası o‘qituvchisi

Nazirova Elinur Qarshiyevna

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti boshlang‘ich ta‘lim

yo‘nalishi 3-bosqich 3BT-21-guruh talabasi

Annotatsiya. *Ushbu maqolani o‘qish davomida siz jo‘g‘rofiya maydonchasi nima, tirik tabiat burchagida nimalar bo‘lishi, qanday jihozlanishi haqida, o‘quv tajriba uchastkasi haqida ma‘lumotlarga ega bo‘lib borasiz*

Kalit so‘zlar. Flyuger, qum soati, jo‘g‘rofiya maydonchasi, tabiat burchagi, sinf, xona, o‘quvchi, uchastka.

Kichik yoshli maktab o‘quvchilarining jug‘rofiy bilimlarini shakllantirish hamda nazariy bilimlarini amaliyot bilan bog‘lash maqsadida jug‘rofiya maydonchasi tashkil etiladi. U maktab oldi uchastkasida urnashtiladi. Maydonchada ob-havo va quyoshning holati ko‘zatiladi, joyda muljal olish masofani o‘lchash ishlari o‘tkaziladi. Maydoncha ochiq maydonda 10x10m joyda tashkil qilinadi. Buning uchun yer tekislanadi, qum sepiladi, atrofi uraladi. O‘quv mashg‘ulotlarini talab darajasida o‘tkazish uchun quyidagi jihozlar hozirlanadi.

1. O‘lchovli – devor. Buning uchun uramning har bir metri yeralab turli xil buyoqlar bilan bo‘ladi, uning balandligi 1 metr. O‘lchovli – devor bo‘ylab yo‘lcha qaziladi. Undan fazoviy tasavvurlarni rivojlantirish uchun masalan, “Plan va xarita” mavzusini o‘tishda foydalaniladi.

2. Balandlikni o‘lchovchi ustun, balandligi 10m. Har qaysi metri navbat bilan ikki xil rangli. U balandlikni taqqoslash, o‘lchash ko‘nikmalarini rivojlantirish uchun xizmat qiladi. Uchida flyuger o‘rnatiladi.

3. Flyuger – shamol yunalishini aniqlovchi asbob. Uni tunukadan o‘quvchilarning o‘zlari ham yasashlari mumkin.

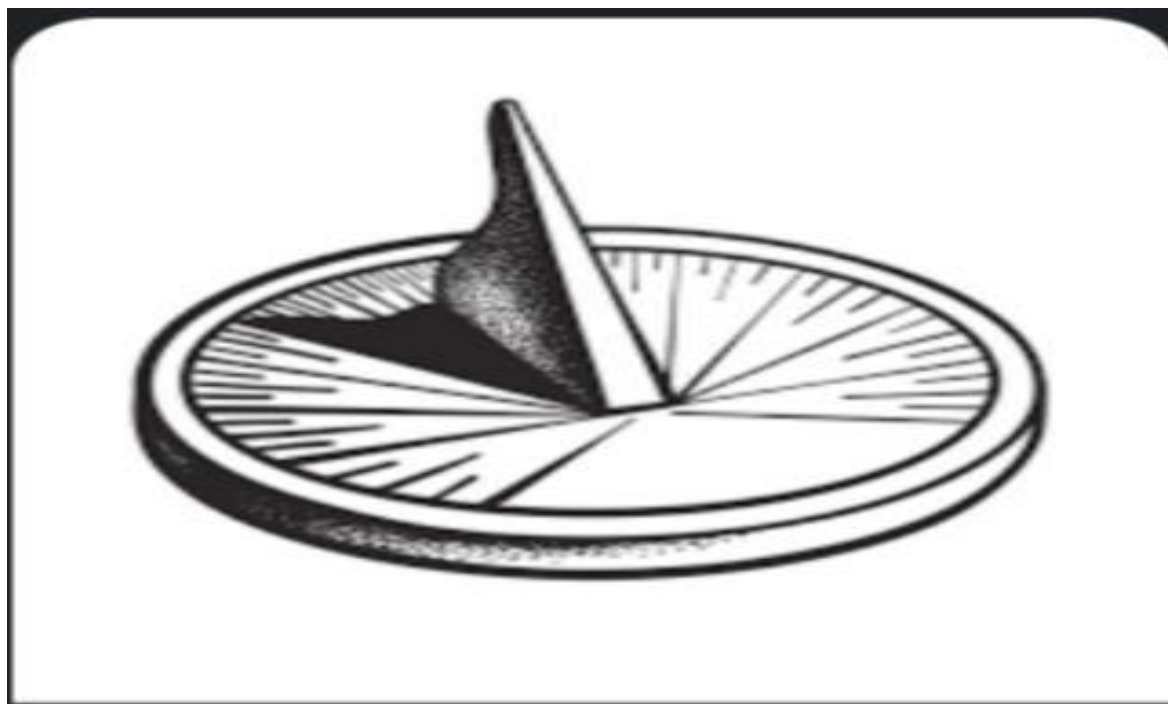

4. Bo'yo'lchagich – yog'ochasbob.

Undan foydalanib o'quvchilarning o'zbo'zlarini o'lchab, o'zaro taqqoslaydilar.

5. Kub metr, kvadrat metr – o'zunligi 1m keladigan reyklar o'zaro birlashtiriladi. Uni maydonchaga quyiladi. Ko'rgazmali vosita hisoblanadi.

6. Gnomon – tayoq. U quyoshning ufq ustidan balandligini aniqlaydi, ufq tomonlarini ham belgilaydi. Buning yarmida soya shimolga yunaladi, u qisqa bo'ladi, chunki quyosh tikda "zenit"da bo'ladi, erta bilan soya g'arbga, kechqurun esa sharqqa yo'nalgan bo'ladi. Shimolga yunalishni bilish uchun doimo kunning yarmida gnomon soyasi yog'li buyoq yoki g'isht bilan belgilab quyiladi.

7. Quyosh soati – gorizontal quyilgan yog'och doira bo'lib, o'rtasida o'qi bor. Doiraning chetiga gnomon bo'yicha kun yarmida o'qning shimolga yo'nalgan soyasi buyicha 12 raqami qo'yiladi. Qolgan raqamlar ham bir-biridan teng masofada qo'yiladi. Uni quyosh soatini maydonchani janubiga ochiq joyga o'rnatiladi. Quyosh soatidan barcha sinf o'quvchilari foydalanishlari mumkin.

8. Yomg'ir o'lchagich – oddiy paqir satildir. Yog'in miqdorini aniqlash uchun paqir ichiga chizg'ich tushiriladi. Menzurkadan ham foydalanish mumkin. Buning uchun kub santimetr hisobidagi menzurka raqamini 10ga ko'paytiriladi va paqir tagining satqiga bo'linadi.

9. Qor o'lchovchi reyka – chiziqlari bo'lgan maxsus reyka bilan qor qalinligi o'lchanadi.

10. Meteorologik budka – (xonacha), termometr havo bosimini o'lchovchi barometr, namligini o'lchovchi gigrometr asboblari saqlash uchun xizmat qiladi. Budkani jug'rofiya maydonchasining soya tushmaydigan joyida 2m balandlikda o'rnatiladi.

11. Qum solingan yashik – ishchi stollari yonida o'rnatiladi va o'quvchilarning turli xil relief shakllarini hosil qilishida foydalaniladi.

12. Mo'ljal olish burchagi -orientirlash o'zlashtirilgan bilim ko'nikmalarini mustahkamlash uchun muhimdir. Unda kesilgan kunda janubga qarab o'rnatiladi. Yonbag'irliklari tik, qiya yoki chuqqisi hamda tagi bilan tepalik modeli chim bilan qoplangan toshlardan bo'lishi kerak.

13. Tog' jinslar – suvning ishini o'rganish uchun jihozlar, sun'iy havzasi, daryo modeli, tog' jinslari va joyning tuprog'ini o'z ichiga oladi. Oqim suvning ishini o'rganish uchun maydonchaga vodoprovod o'tkaziladi. Suv oqimi yo'lga qirg'oqlarning yuvilishi va sharshara holatda bo'lishini aniqlash uchun to'siq qo'yiladi.

Jug'rofiya maydonchasidagi ishlarini samaradorligini ularning muntazam borishi va o'qituvchi nazoratiga bog'liqdir.

Maktab o'quv-tajriba uchastkasi o'simliklar ustida ko'zatish va tajriba ishlarini olib borish uchun juda muhimdir. U ochiq havodagi laboratoriya hisoblanadi. U yerda o'quvchilar o'z nazariy bilimlarini chuqurlashtiradilar, o'simlik va hayvonlarni parvarish qilish buyicha o'quv va ko'nikmalarga ega bo'ladilar, o'simliklar hayoti va rivojlanishini ko'zatish bo'yicha amaliy ishlar

olib boradilar. Boshlang'ich sinf o'quvchilari o'qish davomida ma'lum bir gul, manzarali o'simlik va mevali o'simliklarni o'stirishi bo'yicha bilimga ega bo'lishi, o'qituvchi esa ularni parvarishlash murakkabligini, ta'lim omillarining ularga ta'sirini, o'simlik o'stirish bilan bog'liq nazariy materialning oson yo qiyinligini hisobga olish zarur. Tajriba yer maydonchasi bevosita maktab yaqinida bo'lishi, yeri tekis, soya tushmaydigan joyda bo'lishi talab etiladi. Uning atrofi uralgan hamda mehnat qurollarini saqlash uchun alohida kichikroq xona bo'lishi lozim. Uni muhofaza qilish biologiya o'qituvchisi zimmasiga bo'ladi. Mashg'ulotlarni boshlash oldidan u yerda amalga oshiriladigan ishlar rejasi to'ziladi, ish natijalari va o'tkaziladigan tadbirlar aniq o'z ifodasini topadi. O'quv-tajriba maydonchasida o'tkaziladigan ishlarni quyidagi turlarga ajratish mumkin: 1) butun sinf bilan dars vaqtida o'tkaziladigan majburiy ishlar; 2) darsdan tashqari vaqtlarda bajariladigan majburiy ishlar; 3) yosh tabiatshunoslar tugaragi a'zolarining ishlari.

1-sinfda o'quvchilar ko'z paytida daraxt, bo'ta va o't o'simliklari bilan, ularning bargi, gulining shakllari va ranglarini xilma-xilligi bilan, qum bilan ishlatiladigan asboblarni /xaskash, zambil/ bilan ishlash yo'llari bilan tanishadilar. Bahorda esa amaliy ishlar o'tkazadilar. Ular urug' ekish, o'simliklarni parvarishlash, sug'orish, utok qilish ishlarini bilib oladilar. Katta yoshli bolalar tuproqni ishlash, juyaklar olish ishlarini bajarsalar, 1-sinf bolalari esa urug'larni /gullar/ ekishga tayyorlaydilar va ekadilar.

2-sinf bolalar ko'zda maydonda ish paytida mehnat xavfsizligi va shaxsiy gigiena qoidalari bilan, urug'larni yig'ish va saqlash qoidalari bilan tanishadilar. Maydonchadagi to'kilgan barglar, shoxlar va o'simlik qoldiqlarini tozalaydilar. Bahorda esa gul manzarali va dukkakli o'simlik urug'larini ekishga tayyorlaydilar. Buning uchun sog'lom urug'larni tanlab ivitadilar, undiradilar ekadilar. Tirnoqgul, gulidovid, no'xatgul, no'xat, loviya va boshqalarni o'stiradilar. Keyin chizimcha tortib ariqcha oladilar. Yerda urug' ekish bilan etiketka – yorliq o'rnatadilar. So'ngra o'simliklarni parvarish qiladilar. Shu paytda o'qituvchi rahbarligida quruq, ivitilgan va undirilgan urug'larni bir vaqtda ekish tajribasini o'tkazadilar. Bu bilan maysalarning chiqishi va o'simliklarni rivojlanishini aniqlaydilar va qayd qilib boradilar.

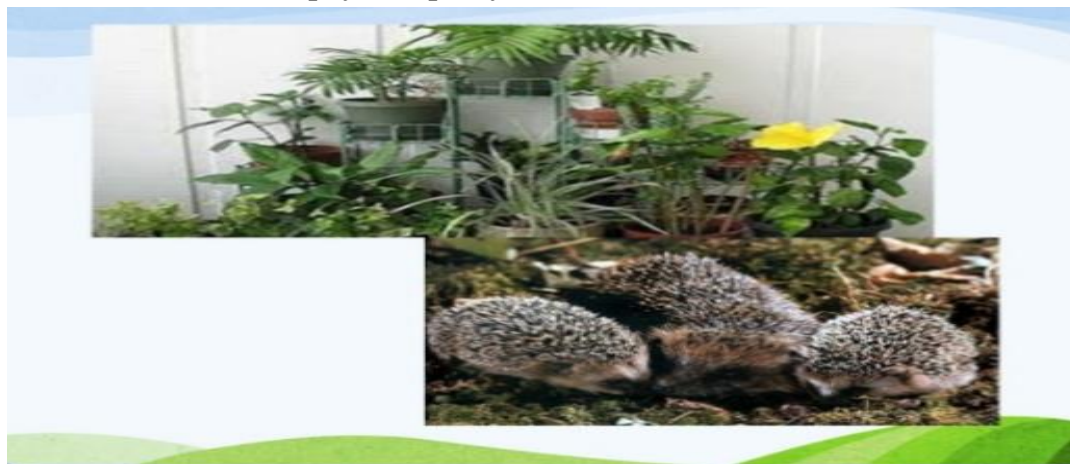
3-sinf o'quvchilari ko'zda xaskash va belko'rak bilan ishlashda mehnat xavfsizligi va shaxsiy gigiena qoidalari bilan tanishadilar, o'simlik urug'larini yig'adilar, yerni o'simlik qoldiqlaridan tozalaydilar, o'g'it soladilar, tuproqqa ishlov beradilar, ko'rgazma uchun materiallar tayyorlaydilar. Bahor vaqtida ildizmeva /rediska, lavlagi, sabzi/ va bir yillik gullarning /astra, itog'iz, gultojixo'roz, xinagul/ urug'larini ekishga tayyorlaydilar. “Kuchat qalinligini

ildizmevalilar hosiliga va gullarning o'sishi va rivojlanishiga ta'siri"ni aniqlash bo'yicha tajribalar olib boradilar. Bundan tashqari, qalamchalar tayyorlab, ularni o'tkazadilar.

4-sinf o'quvchilari ko'zda hosilni yig'adilar, ularni saqlash qoidalari bilan tanishadilar, urug'lar yig'adilar, tuproqqa ishlov beradilar, daraxt va bo'talarni qishga tayyorlaydilar. Mevali daraxt va bo'talar atrofiga tuproq tashlab, o'g'it soladilar, ko'chatlar ekadilar. Bahor paytida sabzavot, dala va gullarning unuvchanligini aniqlaydilar, /pomidor, karam, xushbo'y tamaki/ ko'chatlarini yetishtiradilar. Ko'chatlarni parvarish qiladilar. 1-sinf yer maydonchasidagi ishlarga yordam beradilar. Gulzorga urug'lar sepadilar, ko'kargan o'simliklarni oziqlantiradilar. Shuningdek, ko'p yillik gullarni parvarish qiladilar, ularni tiplarini bilish yo'li bilan ko'paytiradilar, bog' va poliz zararkunandalariga qarshi ko'rashadilar. O'simliklarga iqlim sharoiti ta'sirini o'rnatadilar. Xullas, jug'rofiya maydonchasi hamda o'quv-tajriba maydonchalarida amalga oshiriladigan amaliy ishlar nazariy bilimlarni amaliyot bilan bog'lanishi, chuqurlashishi, qishloq xo'jaligi qurollari bilan muomala qilish o'quvlarini shakllantirishda katta ahamiyat kasb etadi.

Jonli tabiat burchagi uchun xona ajratgan ma'qul. Bunday imkoniyat bo'lmaganda o'simlik va hayvonlarni tabiatshunoslik kabineti yoki sinfda joylashtiriladi. Jonli tabiat burchagi uchun xona yorug' bo'lishi, deraza ro'parasiga qo'yilgan har xil podstavkalarga suv hayvonlari hamda o'simliklari bo'lgan akvariumlarni qo'yish qulay bo'ladi.

Agar jonli burchak alohida xonada bo'lsa, unda qushlarni ham saqlash mumkin. Barcha qush qafaslariga tozalash oson bo'lsin uchun harakatchan taglik va oziq uchun harakatchan yashik o'rnatiladi. Maktab tabiat burchagida jo'r, sa'va, to'ti, chittak, chechetka kabilarni saqlagan yaxshi. Qafaslar devor yoki derazalarga ilib qo'yiladi, ammo shamol g'urillab o'tadigan joyga qo'ymaslik kerak, bunday joy qushlar uchun halokatlidir. Terrariumlar xona

oʻrtasiga yoki devor boʻylab qoʻyilgan, stolchalarga oʻrnatiladi. Sut emizuvchilarning (olmaxon, dengiz choʻchqasi) katakchalari xonaning qorongʻiroq qismida polga qoʻyiladi. Agar tabiatshunoslik kabineti katta boʻlmasa, oʻsimlik va hayvonlarning bir qismini sinflarda joylashtiriladi va ular kerak boʻlganda foydalaniladi. Tabiatshunoslik oʻqituvchisi oʻquvchilarning jonli tabiat burcha-gidagi oʻsimlik va hayvonlarni izchil ravishda parvarish qilib borishlariga, gullarni muntazam sugʻorishlari, barglarni yuvishlari, hayvonlarni boqishlari hamda toza joyda saqlashlariga erishishi kerak. Buning uchun oʻquvchilarning navbatchiligi yoʻlga qoʻyiladi.

Jonli tabiat burchagidagi tajriba, kuzatish va amaliy ishlar oʻqituvchining diqqat markazida boʻlishi va u tomonidan nazo-rat qilib borilishi kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR ROʻYXATI:

1. Nuriddinova M. I. Tabiatshunoslikni oʻqitish metodikasi. Choʻlpon nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi. Toshkent-2005.
2. Grigoryants A. G. Tabiatshunoslikni oʻqitish. Toshkent-1992.
3. www.ziyonet.uz
5. Davidov, M. A. (2020). Biology of flowering and fruiting of *Amaranthus cruentis* L. and *A. Hybridus* L. under conditions of Uzbekistan.-2000.
6. Хамидов, Г. Х., Давидов, М. А., Акбарова, М. Х., & Холикулов, М. Р. (2019). Узбекистон асалли усимликлари ва асаларичилик истикболлари. Фаргона: Poligraf Super Servis.
7. Sak, D., Turan, M., Mammadov, T., Mammadov, R., İli, P., & Davidov, M. (2022). ANTIOXIDANT BIOCHEMICAL AND LARVICIDAL ACTIVITY OF *Cyclamen hederifolium* EXTRACTS.

8. Давидов, М. А., & Исакова, Н. Ш. Қ. (2021). Dorema Microcarpum Korov.(Ariaceae) онтогенези. Science and Education, 2(3), 58-63.
9. Давидов, М. А. (2020). Биология цветения и плодоношения *Amaranthus cruentis* L. и *A. Hybridus* L. в условиях Узбекистана.–2000.
10. Ҳамидов, Ғ. Ҳ., Акбарова, М. Ҳ., & Давидов, М. А. (2019). Ҳолиқулов МР Ўзбекистон асалли ўсимликлари ва асаларичиликнинг ривожланиш истикболлари.
11. Давидов, М. А., & Турсунов, Ж. И. (2021). МАКРО-И МИКРОЭЛЕМЕНТНЫЙ СОСТАВ DOREMA MICROCARPUKOROV. Universum: химия и биология, (10-1 (88)), 76-78.
12. Davidov, M. A., & Xoshimova, S. U. (2023). О ‘SIMLIKLARNI KLONAL MIKROKO ‘PAYTIRISH. Новости образования: исследование в XXI веке, 1(10), 450-452.
13. Davidov, M. A., & Xoshimova, S. U. (2023). О ‘SIMLIKLARNI IN VITRO USULIDA VEGETATIV KO ‘PAYTIRISH. Новости образования: исследование в XXI веке, 1(10), 453-454.
14. Davidov, M. A., & Akbarova, I. G. (2023). TABIIY DORIVOR O‘SIMLIKLARNING SHIFOBAXSHLIGINI VITAMINLAR VA BIOLOGIK FAOL MODDALARGA BOG‘LIQLIGI. Новости образования: исследование в XXI веке, 1(9), 479-482.
15. Nurmatov, A. N. (2022). SUT MAHSULOTLARINI QAYTA ISHLASH VA KONSERVALASH. Новости образования: исследование в XXI веке, 1(5), 185-187.
16. Ахмедова, Д. М., & Давидов, М. А. (2016). ГЕНОМНЫЙ АНАЛИЗ АЛЛОГЕКСАПЛОИДНЫХ ГИБРИДОВ ХЛОПЧАТНИКА. Актуальные научные исследования в современном мире, (5-2), 14-19.
17. Махмудов, А. В. О. (2012). Фототерапия синим светом угревой болезни с учетом изучения антимикробного пептида LL-37 и ультразвукового дермасканирования кожи (Doctoral dissertation, Первый моск. гос. мед. ун-т. им. ИМ Сеченова).
18. Махмудов, А. В. (2020). Перспективы создания Global Allium Garden Tashkent Center в Ташкентском ботаническом саду. Научные труды Чебоксарского филиала Главного ботанического сада им. НВ Цицина РАН, (15), 203-207.
19. Махмудов, В. М. (1986). БИОМОРФОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ДИКОРАСТУЩИХ МНОГОЛЕТНИХ ЗЛАКОВ В УСЛОВИЯХ КУЛЬТУРЫ. Научные труды Чебоксарского филиала Главного ботанического сада им. НВ Цицина РАН, 138.

20. Isagaliev, M., & Makhmudov, V. (2020). CENOPOPULATION AND BIOGEOCHEMICAL FEATURES OF CAPPARIS SPINOSA L. IN THE CONDITIONS OF STONY-PEBBLE LIGHT SEROZEMS OF THE FERGHANA VALLEY. Scientific and Technical Journal of Namangan Institute of Engineering and Technology, 2(3), 184-191.

21. Махмудов, А. В., & Махмудов, В. М. (2018). Онтогенез *Crocus alata* Regel et Semen и *C. korolkovii* Regel & max в условиях интродукции. Научные труды Чебоксарского филиала главного ботанического сада им. НВ Цицина РАН, (10), 122-125.

22. Махмудов, А. В. (2017). ИТОГИ ИНТРОДУКЦИИ ВИДОВ РОДА CROCUS L. В ТАШКЕНТСКОМ БОТАНИЧЕСКОМ САДУ АН УЗБЕКИСТАНА. Научные труды Чебоксарского филиала Главного ботанического сада им. НВ Цицина РАН, (9), 144-149.

23. Олисова, О. Ю., & Махмудов, А. В. (2010). К вопросу о наружной терапии угревой болезни. Дерматология. Приложение к журналу Consilium Medicum, (3), 20-22.

24. Давидов, М., Хамидов, Г., & Махмудов, В. (2013). БИОЛОГИЯ ЦВЕТЕНИЯ И ПЛОДОНОШЕНИЯ НЕКОТОРЫХ СОРТОВ АРБУЗА. In Биоразнообразие и рациональное использование природных ресурсов (pp. 36-38).

25. Махмудов, В. М. (2018). УРОЖАЙНОСТЬ ИНТРОДУЦИРОВАННЫХ ЗЛАКОВ В КУЛЬТУРЕ НА АДЫРАХ УЗБЕКИСТАНА. Научные труды Чебоксарского филиала Главного ботанического сада им. НВ Цицина РАН, (11), 72-75.

26. Махмудов, А. В. (2019). ИЗУЧЕНИЕ ОСНОВНЫХ ЛЕКАРСТВЕННЫХ РАСТЕНИЙ ЗААМИНСКОГО НАЦИОНАЛЬНОГО ПАРКА. Научные труды Чебоксарского филиала Главного ботанического сада им. НВ Цицина РАН, (12), 31-33.

